

13-14
APREL

2026

CHDPU
CHIRCHIQ DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

INNOVATION TA'LIM MUHITIDA FILOLOGIK VA PEDOGOGIK TADQIQOTLAR INTEGRATSIYASI

*mavzusidagi xalqaro ilmiy- amaliy
konferensiya*

Google Scholar indexed

CYBERLENINKA

Google
scholar

Chirchiq davlat pedagogika
universiteti

www.cspu.uz

O'zbekiston Respublikasi Oliy
ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi

www.edu.uz

MODERNISTIK ADABIYOTDA BADIY PSIXOLOGIZM VA MIFOLOGIK MODUS (JEYMS JOYS VA XURSHID DO'STMUHAMMAD ASARLARI MISOLIDA)

Baisov Axmad Sabijonovich

E-mail: a.baisov@cspu.uz

f.f.f.d (PhD), Turizm fakulteti,

Fakultetlararo chet tillar kafedrası v.b.dotsenti,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada modernistik adabiyotda badiiy psixologizm va mifologik modusning o'zaro uyg'unligi tahlil qilinadi. Xususan, Jeyms Joys va Xurshid Do'stmuhammad asarlari misolida qahramon ruhiyati, ichki monolog, ong oqimi va mifologik arxetiplarning badiiy ifodadagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot davomida universal mifologiya elementlari orqali inson psixologiyasining chuqur qatlamlari ochib berilishi asoslanadi. Shuningdek, modernistik yondashuvda mifologik strukturalar va psixologik tasvir vositalarining o'zaro integratsiyasi adabiy matnning mazmuniy va semantik qatlamlarini boyitishi ko'rsatib beriladi. Mualliflar ijodida mifologik tafakkur va psixologizmning uyg'unligi badiiy-estetik qiymatni oshiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: badiiy psixologizm, mifologik modus, universal mifologiya, arxetip, modernizm, ong oqimi, ichki monolog.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется взаимосвязь художественного психологизма и мифологического модуса в модернистской литературе. На примере произведений Джеймса Джойса и Хуршида Дустмухаммада рассматриваются особенности раскрытия внутреннего мира героя, использования внутреннего монолога, потока сознания и мифологических архетипов. Обосновывается, что элементы универсальной мифологии позволяют глубже раскрыть психологические аспекты личности. Также показано, что интеграция мифологических структур и психологических средств выражения в модернистской прозе обогащает смысловые и семантические уровни художественного текста. Сочетание мифологического мышления и

психологизма выступает важным фактором повышения художественно-эстетической ценности произведения.

Ключевые слова: художественный психологизм, мифологический модус, универсальная мифология, архетип, модернизм, поток сознания, внутренний монолог.

ABSTRACT

This article examines the interaction between artistic psychologism and mythological mode in modernist literature. Based on the works of James Joyce and Khurshid Dustmuhammad, the study explores the representation of characters' inner world, internal monologue, stream of consciousness, and mythological archetypes. It is argued that elements of universal mythology help reveal deeper layers of human psychology. Furthermore, the integration of mythological structures with psychological narrative techniques enriches the semantic and conceptual depth of literary texts. The synthesis of mythological thinking and psychologism is interpreted as a key factor enhancing the aesthetic and artistic value of modernist works.

Keywords: artistic psychologism, mythological mode, universal mythology, archetype, modernism, stream of consciousness, internal monologue.

XX asr adabiyoti insonning ichki dunyosiga murojaat qilish bilan ajralib turadi. Modernistik adabiyot vakillari tashqi voqelikni tasvirlashdan ko'ra inson ongining murakkabligi, ruhiy kechinmalari va ichki ziddiyatlarini ochib berishga intiladilar. Shu nuqtai nazardan badiiy psixologizm va mifologik modus adabiy ijodning asosiy kategoriyalaridan biriga aylandi. Badiiy psixologizm, avvalo, inson ruhiyatini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Adabiy asarda qahramonning ichki monologi, fikrlar oqimi, his-tuyg'ulari va ruhiy holatlari tasvirlanishi orqali o'quvchi qahramon bilan ma'naviy yaqinlikni his qiladi. Bu holat adabiyotni faqat voqealar yig'indisi emas, balki inson tabiatining chuqur tahliliga aylantiradi. Ayniqsa, modernistik adabiyotda inson ongining parchalanganligi, fikrlar uzluksizligi va ruhiy ziddiyatlar alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, mifologik modus badiiy asarga universallik va falsafiy mazmun bag'ishlaydi. Mifologik obrazlar, arxetiplar va simvollar orqali inson hayoti umuminsoniy modellar bilan bog'lanadi. Bu esa asarni muayyan vaqt va makondan tashqariga chiqarib, abadiy mazmun kasb etishiga olib keladi. Mifologik tafakkur orqali inson hayotidagi asosiy tushunchalar — hayot va o'lim, yaxshilik va yomonlik, izlanish va kamol topish kabi masalalar keng falsafiy nuqtai nazardan yoritiladi.

Jeyms Joys ijodida badiiy psixologizm va mifologik modusning uyg'unligi ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Uning "Ulysses" asari modernistik adabiyotning eng yorqin namunasi bo'lib, unda ong oqimi texnikasi orqali qahramon fikrlari bevosita ifodalanadi. Leopold Blum obrazi orqali oddiy insonning kundalik hayoti va ichki kechinmalari chuqur psixologik tahlil qilinadi. Shu bilan birga, asarning umumiy strukturasi Gomerning "Odisseya"ga tayanadi. Bu holat mifologik modelning zamonaviy voqelik bilan uyg'unlashtirilganini ko'rsatadi. Joys asarlarida mifologiya shunchaki badiiy bezak emas, balki asarning ichki strukturasi tashkil etuvchi muhim omil hisoblanadi. Mifologik parallellar qahramon hayotini umuminsoniy ma'no bilan bog'laydi. Shu tariqa, psixologizm va mifologiya bir-birini to'ldirib, asarning mazmuniy chuqurligini oshiradi.

Xurshid Do'stmuhammad ijodida ham psixologizm va mifologik tafakkur uyg'un holda namoyon bo'ladi. Uning asarlarida inson ruhiyati milliy mentalitet va madaniy an'analar bilan bog'liq holda yoritiladi. Yozuvchi qahramonlarining ichki kechinmalarini tasvirlashda ramziy va mifologik obrazlardan foydalanadi. Bu esa asarlarga chuqur ma'no va ko'p qatlamlilik bag'ishlaydi. Do'stmuhammad asarlarida mifologiya ko'proq milliy manbalarga tayanadi. Shu bilan birga, uning asarlaridagi obrazlar universal xarakterga ega bo'lib, umuminsoniy muammolarni aks ettiradi. Qahramonning ichki izlanishlari, ruhiy inqirozlari va ma'naviy kamoloti mifologik modellar bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Bu esa psixologizmning ta'sir doirasini kengaytiradi.

Jeyms Joys va Xurshid Do'stmuhammad ijodini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikki yozuvchida ham inson ichki dunyosi markaziy o'rin egallaydi. Ular qahramon ruhiyatini ochishda turli badiiy vositalardan foydalanadilar. Shu bilan birga, mifologik strukturalar asar mazmunini chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Biroq ular o'rtasida farqlar ham mavjud. Joys ko'proq global va antik mifologiyaga murojaat qilsa, Do'stmuhammad milliy mifologik an'analarga suyanadi. Joysning uslubi eksperimental va murakkab bo'lsa, Do'stmuhammad ijodida an'anaviylik elementlari saqlanib qolgan. Bu esa har ikki yozuvchining individual uslubini belgilaydi.

Umuman olganda, badiiy psixologizm va mifologik modusning uyg'unligi modernistik adabiyotning asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi. Ushbu ikki omil birgalikda inson ruhiyatini chuqur ochishga, asar mazmunini universallashtirishga va badiiy qimmatni oshirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, Jeyms Joys va Xurshid Do'stmuhammad ijodi ushbu jarayonni yorqin namoyon etuvchi muhim adabiy namuna sifatida baholanadi. Modernistik adabiyotda badiiy psixologizm va mifologik

modus o'zaro chambarchas bog'liq holda rivojlanadi. Ular inson ruhiyatini chuqur ochib berish va asarga falsafiy mazmun bag'ishlashda muhim rol o'ynaydi. Jeyms Joys va Xurshid Do'stmuhammad ijodi misolida bu uyg'unlikning turli shakllarda namoyon bo'lishi kuzatiladi. Bu esa zamonaviy adabiyotning inson tabiati va uning ichki dunyosiga bo'lgan qiziqishini yanada chuqurlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Joyce J. *"Ulysses"*. London: Penguin Books, 2000. – 732 p.
2. Joyce J. *"A Portrait of the Artist as a Young Man"*. London: Wordsworth Classics, 1992. – 224 p.
3. Jung C.G. *"The Archetypes and the Collective Unconscious"*. Princeton: Princeton University Press, 1981. – 451 p.
4. Frye N. *"Anatomy of Criticism"*. Princeton: Princeton University Press, 1957. – 383 p.
5. Barthes R. *"Mythologies"*. New York: Hill and Wang, 1972. – 160 p.
6. Woolf V. *"Mrs Dalloway"*. London: Hogarth Press, 1925. – 296 p.
7. Do'stmuhammad X. *"Tanlangan asarlar"*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2015. – 480 b.
8. Quronov D. *"Adabiyotshunoslik asoslari"*. Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 320 b.
9. Yo'ldoshev B. *"Badiiy tahlil asoslari"*. Toshkent: Fan, 2010. – 256 b.
10. Karimov N. *"XX asr o'zbek adabiyoti"*. Toshkent: Ma'naviyat, 2005. – 384 b.